УДК 32.019.51

Н. В. ПРОБИЙГОЛОВА

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО МІФУ

Наукові праці МАУП, 2013, вип. 3(38), с. 53—59

Розгляд складових процесу створення політичних міфів через партійний механізм є одним із важливих питань сучасної політології. Аналіз основних функцій політичних партій дає можливість дослідити механізм створення політичного міфу, впливу суспільно значущих цінностей на електорат. Завдяки цілеспрямованим діям політичних партій, дає можливість встановити сутнісно-змістовне наповнення цього процесу.

Проблема політичного міфотворення та роль у цьому процесі політичних партій є актуальною в сучасній політичній науці. Незаперечним є той факт, що створення демократичного політичного режиму вимагає формування у масовій свідомості домінуючих демократичних цінностей. Як наголошує Ю. Шайгородський: "Формування такої ціннісної системи, яка була б прийнята більшістю членів суспільства, є найважливішим принципом його існування і, водночас, — основним інструментом суспільних реформувань. Не випадково, глобальною метою будь-якого політичного режиму є прагнення сформувати систему базисних цінностей і зорієнтувати на них більшу частину суспільства. На етапі реформування суспільних відносин — ця мета може бути досягнута лише шляхом переорієнтації на нові цінності, переоцінки цінностей вже існуючих і домінуючих у свідомості людей" [7]. Роль партій у період реформування суспільних цінностей є великою, оскільки, як зазначає сучасний вчений М. Обушний: "Партія є організованою частиною соціальної групи або суспільства, що переслідує певні політичні цілі і виступає посередницею між громадськістю та органами державної влади" [4, *470*].

Тобто саме партія є частиною цілого й організовує лише певну частину політичного спектру, використовуючи різноманітні ресурси. Ідеологічний плюралізм, багатоманітність політичних партій свідчать про наявність відмінних інтересів у різних верствах суспільства. Політичні партії, будучи носіями сучасних ідей та підходів, формують суспільні цінності, використовуючи політичний міф як інструмент конструювання соціально-політичної дійсності. Саме політичний міф дає можливість партіям моделювати власне бачення соціального та політичного майбутнього суспільства. Однак, на думку сучасних учених, "політичні партії намагаються виборювати не відособлені суспільні інтереси, а загальну суспільну волю" [9]. Відстоюючи суспільні інтереси, політичні партії, як зазначає вітчизняний учений А. Мороз, постійно продукують нові ідеї, політичні цінності та моральні орієнтації, на основі яких формуються політичні міфи [3].

Тому дослідження процесу формування політичного міфу через партійний механізм, на нашу думку, є актуальним.

Політичний міф є об'єктом вивчення багатьох дослідників. Уже Платон розглядав міф як знаряддя політики, хоч античність не ставила перед міфом специфічних політичних завдань і цілей [1]. Однак перші ґрунтовні теоретичні напрацювання з цієї проблематики з'явилися наприкінці XIX — на почат-

© Н. В. Пробийголова, 2013

ку XX ст. завдяки дослідженням К. Леві-Строса, К. Леві-Броля, Р. Барта, Е. Гелнера, Г. Гегеля, Дж. Кембелла, М. Еліаде, Дж. Леона, Х. Ортеги-і-Гасета, Ф. Ніцше, К. Юнга, З. Фрейда, Е. Кассірера, К. Шмітта, Ф. Шеллінга, К. Хюбнера та ін. Цю тему у своїх наукових розвідках детально висвітлювали російські та вітчизняні дослідники М. Бердяєв, Ф. Буслаєв, Н. Бутінов, В. Войтович, М. Головатий, Е. Доценко, С. Кара-Мурза, І. Ковальова, А. Лосев, С. Московічі, Є. Мелетинський, А. Потебня, Ю. Шайгородський та ін. Проте на сьогодні навряд чи можна говорити про існування загальноприйнятої і несуперечливої концепції щодо впливу політичних партій на процес формування політичного міфу. Таке знання могло б стати теоретичною основою для розроблення програм, спрямованих на формування гармонійного співвідношення раціональної та міфологічної складової свідомості в контексті соціально-організаційних процесів. Тож з'ясуємо роль політичних партій у процесі формування політичних міфів, оскільки саме в цьому полягає завдання щодо перевірки припущення про складові моделі механізму створення політичних міфів через партійний механізм.

Як вже було зазначено, сучасні політичні міфи є важливим політичним ресурсом здобуття влади політичними партіями. Вони ґрунтуються на реальних проблемах, які близькі народу та потребують розв'язання. Нині існує ціла індустрія, яка спеціалізується на забезпеченні прийнятних версій ідеального світу та моделей поведінки, необхідних для його досягнення [6, *211*].

Наочним прикладом реалізації політичних міфів є виборчий процес, коли одні суб'єкти виборів їх реалізовують, а інші намагаються зруйнувати. Основними суб'єктами, які працюють над створенням політичного міфу, є політичні партії. Сучасний вчений О. Резнік у своїй праці "Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства" розглядає проблему формування політичного вибору особистості через партійний механізм. Схематично зображуючи процес політичного вибору, він звертає увагу на те, що, з одного боку, індивід включений у ту чи іншу соціальну групу або клас. Він володіє певним спектром економічних, політичних, соціальних, національних потреб, які дістають відображення в особливому векторі індивідуальних або особистісних інтересів. Сукупність цих інтересів можна згрупувати в узагальнені групи інтересів різного напряму. Цей вектор формує відповідне "поле інтересів". Політичні партії, керуючись власною системою суспільно значущих цінностей, пропонують громадянам свої програми, які умовно теж можна поділити на економічні, політичні та соціальні. Такий поділ відображає класифікаційний механізм дії політичного вибору [7, *42*].

Варто також зазначити, що однією з основних функцій політичних партій у демократичному суспільстві є функція артикуляції та інтеграції соціальних інтересів. Реалізація цієї функції, на думку Ю. Шведа, передбачає "виявлення і формування змісту інтересів тієї соціальної групи, на яку вона зорієнтована найбільше" (артикуляція) та "прагнення репрезентації "загального добра" над егоїстичними інтересами окремих соціальних груп" (інтеграція) [9, *449*]. Тобто кожна партія прагне залучити до свого кола якомога найбільшу кількість прихильників. Згідно зі ст. 36 Конституції України "політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян" [1, *19*]. Напевно, що адекватна реалізація політичними партіями відповідної функції неможлива без чіткого уявлення про те, інтереси яких саме соціальних груп намагається виявляти певна політична сила, у чому полягають ці інтереси.

Вибори є одним із засобів участі електорату в державному управлінні. В існуючих умовах жорсткої інформаційної боротьби за виборця, кожною партією створюються свої міфи, свої міфологічні образи, які, на їхню думку, допоможуть отримати перемогу на виборчих перегонах. Власний імідж політичні партії створюють використовуючи політичні міфи. Засобами створення політичного міфу, якими користуються політичні партії,

є: ідеологеми, метафори, метафоричні образи, слогани, гасла, символи, символічні образи, різноманітна, кольорова гама тощо. Тобто політичні партії завдяки цим засобам продукують так звану метафоричну модель своєї політичної сили, стереотипи, які формують політичну культуру населення та розуміння політичного життя.

Чому саме міф? Чому політичні партії у своїй боротьбі за виборця використовують політичний міф? Якщо ми звернемось до визначення поняття політичний міф, то знайдемо велику кількість його визначень, які є дуже різноманітними. Проаналізувавши визначення, можна зазначити, що незважаючи на різноманітність, вони мають спільну сутність, яка дуже точно відображена у визначенні сучасного вченого М. Обушного. На його думку: "Міф політичний, це міфологічна свідомість, емоційно забарвлене уявлення про політичну дійсність, що заміщує і витісняє реальне уявлення про неї та її справжні знання [4, *391*]. Міф дає можливість пересічним громадянам об'єднуватися навколо певної ідеї, довіряти тим чи іншим політикам, дає уявлення причетності до прийняття політичних рішень. Сучасний політичний міф відповідає сподіванням населення. Тому політичні партії дуже широко використовують політичний міф для маніпуляції свідомістю населення, для формування тих цінностей, які, на їхню думку, є найважливішими, не враховуючи реальних соціально-політичних умов. Яскравим підтвердженням цього положення є передвиборчі програми політичних партій.

Програма політичної партії, на думку автора, повинна містити основну ідею політичної сили, мету, до якої необхідно дійти, та основні шляхи досягнення поставленої мети. У такому вигляді програма політичної партії буде діючою. Проведене дослідження Міжнародним інститутом гуманітарних технологій доводить, що в програмних положеннях українських партій здебільшого містяться принципово непоєднувані положення [5]. Підтвердженням цього є комплексний аналіз обіцянок основних політичних сил передвиборчих програм деяких політичних партій, який було здійснено аналітиками проекту "Слово і діло". З одного боку, ми бачимо обіцянки високих соціальних виплат, а з другого — зниження податків та значну лібералізацію держави [5].

Згідно з висновками проекту "Слово і діло" у 2007 р. підтримку народу отримали 5 основних політичних сил: Партія регіонів, ВО "Батьківщина", Комуністична партія України, партія "Наша Україна" та Народна партія, які розташувалися у такому порядку за кількістю даних обіцянок. Найбільшу кількість обіцянок (44) було зафіксовано за ВО "Батьківщина", найменшу (23) — за партією "Наша Україна" [5].

Автори проекту "Слово і діло" дійшли висновку, що найбільшої ефективності (27 %) вдалося досягти Партії регіонів, реалізувавши 8 з 30-ти передвиборчих пунктів програми 2007 р. На рахунку "Нашої України" 4 виконані обіцянки з 23-х (17 %). ВО "Батьківщина" втілила у життя 5 обіцянок з 44-х (11 %). Комуністична партія України та Народна партія завершують "п'ятирічку" майже з однаковими показниками: 8 % (3 з 36-ти) та 6 % (2 з 34-х) відповідно (див. таблицю) [5].

Співвідношення кількості виконаних обіцянок до їх загальної кількості [4]

Партія	Обіцянок	Виконано	Не виконано	Відповідальність, %
ВО "Батьківщина"	44	5	39	11
Комуністична партія України	36	3	33	8
Народна партія	34	2	32	6
Партія регіонів	30	8	22	27
Наша Україна	23	4	19	17

На думку авторів проекту “Слово і діло”, ще одним показником відповідальності/безвідповідальності політичних сил можуть слугувати пункти передвиборчих програм, що дублюються у 2007 і 2012 рр. Автори дійшли висновку, що політичні партії продублювали достатню кількість положень попередньої програми. Так, наприклад, Комуністична партія України — 16 положень, Партія регіонів — 8 повторів, партія “Наша Україна” — 5 передвиборчих гасел, Всеукраїнське об’єднання “Батьківщина” — 4 однакових обіцянки [5].

Найпопулярнішими у програмах партій, та не тільки у програмах, а й у політичній рекламі, у виступах на зустрічах з виборцями, є такі обіцянки, як безкоштовна медична допомога (КПУ, УДАР, “Батьківщина”, “Україна — Вперед!”), безкоштовна освіта (КПУ, УДАР), запровадження податку на розкіш (КПУ, “Свобода”) тощо [5].

Крім того, однією з ознак, які характеризують політичні програми, є звернення політичних партій до політичних гасел, метафор, метафоричних образів. Проведений нами метафоричний аналіз передвиборчих програм, шести партій: трьох, що пройшли до Верховної Ради VII скликання — Партія Регіонів, ВО “Батьківщина” та ВО “Свобода”; та трьох, що не подолали 5-відсотковий бар’єр — Ліберальна партія України, УП “Собор” та партія Руський Блок, дає можливість зробити висновок, що передвиборчі програми політичних партій заповнені великою кількістю метафор, які створюють міфічний образ тієї чи іншої політичної сили (рис. 1).

Наступні шість програм політичних партій складаються з соціальних та економічних гасел, дуже інтенсивно у своїх програмах застосовують метафори (країни миротворця, дом миру, велике зло, окупаційний режим, люди влади, ефективна енергетика, народжена революцією тощо). Усі програми можна поділити на дві частини: які мають чітко виражені ідеологічні гасла (“Свобода”, ВО “Батьківщина”) та які не мають жодних ідеологічних гасел, тобто не асоціюються з якоюсь ідеологією, а належать до типу “хапай усіх” (Партія регіонів). У деяких програмах вживаються такі слова, як: “ми зробимо, забезпечимо, побудуємо, відновимо і т. д.”, що, безумовно, справить позитивне підсвідоме враження на виборців. Також у деяких розділах програми вживається “за рахунок”, тобто людям пояснюється за рахунок чого і як будуть реалізовані ці позиції, хоч ці “за рахунок” і є нереальними для виконання (Партія регіонів). Більшість програм була побудована на емоціях, а саме на ненависті до існуючої влади. Характерною особливістю цих програм є те, що вони містять велику кількість метафор. Так, наприклад, у програмі ВО “Батьківщина” метафори містились не тільки у вступі, а й в усій програмі, разом ми виокремили 14 метафор. Фактично вся програма зводилась до залякування провладної партії, емоційних гасел та агресії. Власних пропозиції та плану дій, який мав чітко окреслюватись у програмі, як найбільшої опозиційної партії, ми не побачили. Замість цього були слова, які хотіли почути люди.

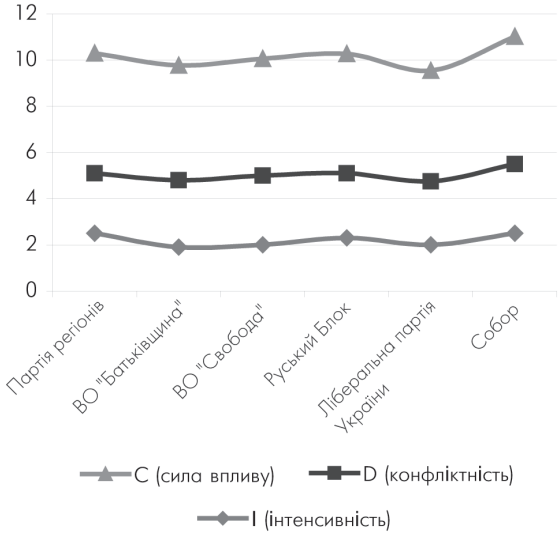

Рис. 1. **Діаграма застосування метафоричних висловів у передвиборчих програмах політичних партій**

Передвиборчі програми політичних партій можна поділити на агресивні та неагресивні. Так, наприклад, проаналізувавши пе-

редвиборчу програму ВО “Свобода”, ми бачимо, що програма носить агресивний, радикальний характер, чого й вимагали виборці цієї партії. У програмі застосовано великий мовний спектр, зокрема, для донесення схожих позицій, використовуються різні слова (“провести”, “перевірити”, “створити”, “заборонити”, “ліквідувати”, “забезпечити”, “зобов’язати”), які позитивно впливають на сприйняття програми. У цілому, програма формує світогляд, орієнтований на власну ідеологію, проте позитивний вплив на формування політичної культури частковий, через агресивність змісту програми.

Також нами було проведено аналіз політичної реклами, відеозаписів лідерів партій із виборцями зазначених раніше партій. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що і в рекламі, і в виступах лідерів застосовується велика кількість метафор, політичних гасел, звернень до метафоричних образів тощо. Наприклад, Всеукраїнського Об’єднання “Батьківщина” (виступ у Миколаєві), метафоричний коефіцієнт становить 16,5, Всеукраїнського Об’єднання “Батьківщина” (мітинг у Донецьку) метафоричний коефіцієнт — 6,41, ВО “Свобода” (виступ у Севастополі) метафоричний коефіцієнт — 10,91, та (виступ в Івано-Франківську) метафоричний коефіцієнт — 28, “Руський Блок” (зустріч у Києві) метафоричний коефіцієнт — 16,3 тощо.

Політична реклама однотипна: соціальні обіцянки та портрет лідера, або, якщо реклама на телебаченні, то лідер у дії. І так, із виборів до виборів. Наприклад, вибори 2010 р., які підтверджують ці висновки, можна представити таким чином (рис. 2).

Вибори 2012 р. не дуже відрізняються від попередніх. Політичні партії завдяки створеним символічним образам, міфологемам формують певні ціннісні орієнтації у насе-

Рис. 2. **Вибори 2010 р.**

лення, певне ставлення до сучасності, які, на їхню думку, є дуже важливими.

Підбиваючи підсумки можна відзначити, що політичні партії у своїх передвиборчих програмах застосовують велику кількість соціальних обіцянок, орієнтуючись на великий прошарок збіднілого населення, в думках якого постійні мрії про краще майбутнє. Свідомістю такої людини легше маніпулювати.

Крім того, політичні партії у передвиборчих програмах майже завжди використовують метафори, метафоричні образи, різні гасла, які нічого спільного з програмою дій не мають. Тобто програму дій розвитку держави підмінюють метафорами, гаслами. Цей факт свідчить про низький рівень суспільної політичної культури, необхідність розвитку демократичної політичної культури, створення базових і вдосконалення вже існуючих елементів політичної культури.

Невиконання обіцянок, велика кількість метафор, метафоричних образів, гасел призводять до нівелювання поняття "плюралізм думок", що затримує процес формування демократичної політичної культури та заважає розвитку громадянського суспільства.

Політичним партіям необхідно дотримуватися схожих, а можливо, й єдиних цінностей політичного розвитку держави. Вчитися толерантному ставленню до цінностей, які відрізняються від їхніх, набуваючи в цьому процесі розвитку створення державного міфу, який би зміг просувати вперед процес формування демократичних політичних цінностей і, в підсумку, демократичної політичної культури. Політичним партіям необхідно створювати позитивні міфологеми, які зможуть формувати в політичній свідомості населення комплекс політичних орієнтацій, за допомогою яких відбувається взаємодія влади з громадськістю. У прагненні до створення єдиного ціннісного простору політичним партіям необхідно навчитися слухати, прислуховуватися один до одного, продукувати такий сучасний політичний міф, який дасть можливість усім членам суспільства відчувати почуття прихильності до певного соціуму. В нинішніх умовах невизначеності, наростання всеохоплюючої кризи політичний міф починає діяти як своєрідний захисний механізм соціуму, що в майбутньому дасть поштовх до швидкого розвитку громадянського суспільства, а також можливість перетворити сучасну цивілізовану державу в політичну націю, сприяти єднанню окремих регіонів України на ґрунті єдиної консолідуючої політичної ідеї та сформувати демократичну політичну культуру.

Література

1. *Глазунова С. М.* Політичні міфи як чинник мотивації політичного вибору в контексті інтеграційних процесів в Україні. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppp/2008_8/03%20-%20Glazunova.htm

2. *Конституція* України. Офіційне видання. — К.: Укр. центр правничих студій, 2006. — 104 с.

3. *Мороз А.* Міфологізація політичних цінностей у контексті президентської кампанії 2010 року // Віче. — 2010. — № 2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // http://www.viche.info/journal/1836

4. *Обушний М. І.* Політологія: довідник / М. І. Обушний, А. А. Коваленко, О. І. Ткач; за ред. М. І. Обушного. — К.: Довіра, 2004. — 599 с.

5. *Порівняльний* аналіз провідних політичних партій напередодні виборів: програми, обіцянки, лідери. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://politika.cn.ua/list/ua/news/3/10122.html

6. *Пробийголова Н. В.* Вплив політичного міфу на мотивацію політичного вибору особистості // Політологічні записки: Зб. наук. праць. Вип. 4. — Луганськ: Вид-во "СНУ ім. В. Даля", 2011. — С. 210—219.

7. *Резнік О.* Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства. — К.: Ін-т соціол. НАН України, 2003. — 184 с.

8. *Шайгородський Ю.* Проблема цінностей у контексті сучасності // Укр. центр політ. менеджменту. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.politik.org.ua/vid/publcontent

9. *Шведа Ю.* Політичні партії. Енциклопедичний словник. — Л.: Астролябія, 2005. — 488 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Shweda_slovnyk.htm

10. *Lakoff G., Johnson M.* Metaphors We Live By. — Chicago. — L.: University of Chicago Press, 1980. — 240 p.

11. *Lakoff G.* The Contemporary Theory of Metaphor / G. Lakoff // Metaphor and Thought. — Cambridge: Cambridge University Press, 1993. — P. 202—252.

12. *Zinken J.* Imagination im Diskurs. Zur Modellierung metaphorischer Kommunikation und Kognition: Dissertation zur Erlangung der Wurde eines Doktors im Fach Linguistik. — Bielefeld: Universitdt Bielefeld, 2002. — P. 202—252.

У сучасному політичному житті спостерігається процес перевантаженості передвиборчих програм політичних партій символічними та метафоричними образами, різноманітними гаслами, які не мають нічого спільного з програмою дій. Це свідчить про необхідність розвитку демократичної, політичної культури суспільства. Політичним партіям необхідно дотримуватися демократичних цінностей політичного розвитку держави. Це дасть можливість усім членам суспільства відчувати прихильність до певного соціуму і є своєрідним захисним механізмом соціуму, що працює на перспективу формування демократичної політичної культури.

В современной политической жизни наблюдается процесс перегруженности предвыборных программ политических партий символическими и метафорическими образами, различными лозунгами, которые не имеют ничего общего с программой действий, что свидетельствует о необходимости развития демократической, политической культуры общества. Политическим партиям необходимо следовать демократическим ценностям политического развития государства. Это даст возможность всем членам общества очутить принадлежность определенному социуму, будет своеобразным защитным механизмом социума, и работать на перспективу формирования демократической политической культуры.

In today's politics there is a process of congestion election programs of political parties and symbolic metaphorical images, a variety of slogans that have nothing to do with the program of action, indicating the necessity of a democratic political culture. Political parties must adhere to democratic values of political development. This will enable all members of society to feel a sense of commitment to a society, a kind of protective mechanism of society, and working for the future establishment of a democratic political culture.

Надійшла 20 квітня 2013 р.